

KIEŁ (14) *sb m*

e jasne.

sg N kieł (1). ◇ A kieł (4). ◇ I kł(e)m (2). ◇ pl N kły (1). ◇ A kły (5). ◇ I kły (1).

Sł stp, Cn notuje, Linde XVI – XVIII w.

Ząb zwierzęcy, zwłaszcza kieł, u konia niekiedy siekacz; (dens) caninus, genuinus Cn (14) : Wieprz y wilk kły/ koźień rogami/ Koń z osłem tłukli nogami BierEz M4; druga bestya podobna była niedźwiedziowi/ [...] máiąc trzy kły w pólczęce między inemi zębami BibRadz Dan 7/5; Gdy kłem pśim/ około zębu bolącego/ aż do krwi wzdrápie/ bol wnet vćichnie: ále kieł pśi ma być z práwey czeluści. SienLek 77; Szkápá była nie poczeńna/ [...] Chuda/ gurdźielowáta/ kły łobie przyadłá KlonWor 19.

Zwrot: »brać jako koń na kły« (1): ták dzyecyę ze zbytnyego pyeśfczenia w fwą sie wolá vda/ y będye brał ná nye yáko kyedy koń ná kły/ gdy mu sie ná nye vzdá álbo wędzidło závádzi. GliczKsiqż E4v.

Szereg: »kieł albo ząb« (1): Potym przyźli wieprze dziwney wiślkości/ ktorych kły albo zęby na łokieć na dłużą były HistAl H6v.

W przen (6) : Ale mi podobno rzeczenie X.K. [...] chcąc te kły/ tych wilkow iádowitych Kátholikow fwyh/ ktorych wípomina/ owczyńką iáką pokryć/ [...] iż on nie gáni zgołá pílmá ś. CzechEp 122; ZOile skrętny z kłem twym wyoftrzonym/ Mijay prace me KlonKr F4v.

Zwroty: [»[komu] dać na kieł« = rozpuścić, rozzuchwalić: Przecześnie iey [żonie] ták dał ná kieł ktho cie wto przywodzi? PaprPrzykaz C3 (Linde).]

»na kieł wziąć, brać (wędzidło)« = (z)hardzić, (z)buntować się [szyk zmienny] (3 : 1): Iam potym wzięwłzy ná kieł wędzidło/ pleź z komżą półpołu Biskupowim odeśłá OrzRozm O4v; RejZwierc 25v; KochPs 162; Potrzebá też cokolwiek pozwolić młodości, Ktorą [!], gdy iá ochęlnáć chcesz przykrym munfztukiem, [...] Znarowieie, yrádá prędko na kieł bierze. CiekPotr 28.

Przen (1) :

a) Gryzienie, pożeranie (1) : że Pan Bóg dla grzechów nálzych miał przepuścić ná nas kły bestiy okrutnych OrzJan 27.

b) [Coś ostrego sterczącego; tu szpada: dobył łzpady/ y iął boźdź ku niedźwiedziowi. Niedźwiedź on kieł oftry bacząc/ [...] oczápiwłzy gáląź iedną łápą/ chciał drugą łzpadę włápic HistFort D2.]

Synonim: »kończaty ząb«.

Cf KIELEC